Manifest circulaire topregio utrecht 2050

Negen punten voor een circulair coalitieakkoord

Informatie: alliantie@cirkelregio-utrecht.nl

alliantie
CIRKELREGIO UTRECHT

In onze huidige lineaire economie verbruiken we drie keer zoveel grondstoffen als onze aarde kan leveren. Een circulaire economie is gebaseerd op fundamenteel andere uitgangspunten. Circulaire economie gaat uit van gesloten kringlopen van producten, componenten en materialen. Zo voorkom je grondstoffenschaarste en onnodige CO2-uitstoot. Het tegengaan van (rest)afval en afwenteling - nu en straks, hier en daar - voorkomt onbeprijsde belasting van het milieu en bevordert werkgelegenheid, biodiversiteit en een gezonde leefomgeving.

Van afspraken naar actie

In 2017 tekende de Provincie het Grondstoffenakkoord gericht op het opstellen van de landelijke transitieagenda's biomassa & voedsel, maakindustrie, circulaire bouweconomie, consumptiegoederen en kunststoffen. In 2018 zijn interbestuurlijke afspraken gemaakt over de uitvoering van de transitieagenda's en uitgewerkt in het Nationaal Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie 2019-2023. Afspraken scheppen verplichtingen. Het provinciebestuur committeert zich met de handtekeningen aan de ontwikkeling naar een circulaire economie en kiest waar mogelijk bij alle investeringen, inkoop, aanbestedingen en onderhoudsuitgaven voor energie neutrale, klimaatbestendige en circulaire oplossingen en toepassingen. In de komende coalitieperiode gaat het om actie. **Ambitie om van de provincie Utrecht circulaire topregio van Nederland te maken!**

Anders denken, anders organiseren, anders samenwerken

In de circulaire economie draait het om partnership. Innovatieve initiatieven en concrete veelal lokale experimenten verdienen aandacht en ondersteuning gericht op opschaling op regionaal niveau. Een circulaire topregio vraagt (sociale) innovatie op alle bestuurlijke niveaus. Een forse omslag is nodig in de manier waarop we met grondstoffen en afval omgaan. Anders denken, anders organiseren, anders samenwerken. Heroverwegen is het begin van circulair denken en doen. De tijd van enkel experimentele projecten is voorbij. Wij moeten opschalen. We kunnen en moeten een begin maken met het doorbreken van bestaande werkwijzen. Een circulaire topregio van Nederland begint met het uitspreken van een duidelijke richting en ambitie. Het nieuwe coalitieakkoord 2019-2023 is het uitgelezen moment!

Een manifest met negen punten

Wij zijn de **Alliantie Cirkelregio Utrecht**. Een netwerk van professionals die toewerken naar een regionale circulaire economie binnen de mogelijkheden van de partnerorganisaties waarin wij werken. Partners van de Alliantie zijn de Natuur- en Milieufederatie Utrecht, Economic Board Utrecht, Utrecht Sustainability Institute, stichting Cirkelstad, gemeente Amersfoort, gemeente Utrecht, U10-netwerk en provincie Utrecht. Wij zijn onder de indruk van hoe hoog het provinciebestuur de circulaire lat legt met de afspraken die zij hebben gemaakt. We zijn trots op de belofte van koploper en helpen graag bij het waarmaken van deze ambitie. In dit manifest reiken wij de onderhandelaars van het coalitieakkoord negen punten aan. Essentiële keuzes waarmee provincie Utrecht haar ambitie van circulaire topregio waarmaakt. Met deze keuzes zet de provincie een flinke stap naar voren, geeft ze het goede voorbeeld en pakt ze weloverwogen de voortrekkersrol binnen de regio!

De negen circulaire actiepunten
voor het coalitieakkoord 2019-2023

1
Gebruik vijf circulaire principes als vertrekpunt voor beleid en uitvoering

2
Gebruik de ladder van circulariteit als richtsnoer voor het handelen

3
Benoem een gedeputeerde circulaire economie met eigen budget

4
Stel een provinciale grondstoffenstrategie op

5
Ontwikkel indicatoren voor circulaire economie en monitor deze

6
Start een programma circulaire gebiedsontwikkeling

7
Initieer en ondersteun de ontwikkeling van afvalvrije gebouwen en gebieden

8
Ontwikkel een provinciale circulaire bouwagenda 2030

9
Richt een regionale versnellingskamer circulaire bouw op

1 Circulair denken

gebruik circulaire principes als vertrekpunt voor beleid en uitvoering

Het toonaangevend instituut in transitiemanagement DRIFT bracht in 2018 de toekomstbeelden van een circulaire topregio in beeld en gaf samen met regionale koplopers aan hoe deze toekomst gerealiseerd kan worden. In de publicatie 'de Nieuwe Utrechtse Stijl' is het toekomstbeeld verwoord in vijf leidende principes. De weg voor versnelling naar een circulaire topregio vereist durf om te experimenteren, innoveren en investeren. Met vallen en opstaan. Kansen pakken betekent immers ook risico's accepteren.

Dit vergt juridische, financiële en mentale ruimte. Anders gezegd: een handleiding om te komen van woorden naar daden bestaat niet. Wel de ambitie van een lonkend perspectief, dat mensen stimuleert en activeert. Alliantie Cirkelregio Utrecht pleit ervoor het provinciaal coalitietakkoord te baseren op deze Nieuwe Utrechtse Stijl en de vijf circulaire principes te hanteren bij het formuleren en uitvoeren van concrete beleidsopgaven.

De vijf leidende principes van *de Nieuwe Utrechtse Stijl* zijn:

1. De waarde van grondstoffen wordt keer op keer volledig benut
2. Activiteiten hebben een positieve impact op mens en milieu
3. Energie komt uit hernieuwbare bronnen
4. De schaal van kringlopen is zo klein als kan en zo groot als moet
5. Producten en andere ontwerpen zijn flexibel, repareerbaar, aanpasbaar en modulair.

2 Circulair handelen
gebruik de ladder van circulariteit

Een transitie naar circulaire economie gaat over het sluiten van kringlopen van producten, componenten en materialen. Voorkom afval en voeg waarde toe in iedere fase van de keten. Verschillende handelingsperspectieven zijn denkbaar die meer of minder bijdragen aan circulariteit. Zo staat het afzien van het gebruik van nieuwe grondstoffen (heroverwegen) bovenaan en het opwekken van energie door verbranden van afval (herwinnen) onderaan op de ladder van circulariteit. Alliantie Cirkelregio Utrecht pleit ervoor de circulariteitsladder te hanteren als richtsnoer bij het instrumenteren en uitvoeren van provinciaal beleid op het gebied van bouwen en wonen, landbouw, natuur, wegen, openbaar vervoer, bodem-, water- en luchtkwaliteit en aanbesteden en inkopen.

De tien treden van de circulariteitsladder:

1 heroverwegen (rethink)
2 herontwerpen (redesign)
3 verminderen (reduce)
4 opnieuw gebruiken (reuse)
5 repareren (repair)
6 opknappen (refurbish)
7 reviseren (remanufacture)
8 anders hergebruiken (repurpose)
9 verwerken (recycle)
10 herwinnen (recover)

3 Circulair samenwerken
benoem een gedeputeerde circulaire economie met eigen budget

Provincie Utrecht wil de circulaire koploper van Nederland zijn. Een fantastische ambitie, die doorwerkt op alle beleidsvelden. Zo'n opgave vereist samenwerking en krachtig leiderschap. Bij uitstek de provincie kan in de quadruple-helix en binnen het openbaar bestuur deze rol oppakken door te agenderen, verbinden, regievoeren, aanjagen, ruimte geven, (lobby voor) aanpassen van belemmerende wet- en regelgeving, maar ook reguleren en handhaven.

Alliantie Cirkelregio Utrecht pleit voor een gedeputeerde met circulaire economie in de portefeuille. Deze gedeputeerde kan zo door alle beleidsvelden heen de circulaire opgave integraal aansturen en bewaken. Bij een exclusieve portefeuille past de beschikking over financiële en personele middelen om met samenwerkingspartners actiegerichte netwerken en initiatieven binnen de regio te initiëren en faciliteren. Wij voorzien een begroting van € 2,5 mln per jaar om gerichte interventies te kunnen uitvoeren. Dit bedrag is opgebouwd uit een regionale grondstoffenstrategie (150K), indicatoren en monitor (100K), circulaire gebiedsontwikkeling (1.4 mln), afvalvrije gebieden (250K), versnellingskamer circulaire bouw (350K) en een circulaire regionale bouwagenda (250K). We werken ze hieronder uit.

4 Stel een provinciale grondstoffenstrategie op

Grondstoffen zijn steeds schaarser. Het sluiten van producten-, materialen- en grondstoffenketens is essentieel voor de circulaire economie. Vaak houden ketenpartners elkaar gevangen in het bestaande systeem. Dan zijn slimme interventies nodig, zodat partners elkaar versterken om circulair handelen te bevorderen. De provincie is bij uitstek het bestuurlijk orgaan dat hierin de coördinerende rol kan nemen. **Alliantie Cirkelregio Utrecht pleit voor een provinciale grondstofstrategie. Een handelingskader dat aangeeft welke grondstoffenstromen relevant zijn en welke ketenpartners binnen de provincie Utrecht deze kunnen beïnvloeden.** Breng hiervoor provinciale grondstoffenstromen in beeld en organiseer in de afzonderlijke sectorale beleidsopgaven interventies die reststoffen terugdringen en hoogwaardig hergebruik van producten, materialen en grondstoffen in keten- en bedrijfsprocessen stimuleren.

5 Ontwikkel indicatoren voor circulaire economie en monitor deze

De transitie naar de circulaire topregio duurt lang en de weg is onvoorspelbaar. Om te kunnen sturen, is inzicht nodig: wat is de opgave en wat is het effect van interventies? Alliantie Cirkelregio Utrecht pleit voor het definiëren van eenduidige indicatoren voor circulaire economie. Stem daarbij af op landelijke initiatieven. Monitor op lokaal en provinciaal niveau. Sluit daarbij aan bij de Staat van Utrecht. Dit maakt het mogelijk te benchmarken en achterblijvers te inspireren met *best practices* van de voorlopers. Ook analyses van kringlopen binnen en tussen bedrijven zijn noodzakelijk om de juiste interventies te kunnen identificeren en nieuwe product-markt-combinaties te ontdekken.

6 Start een programma circulaire gebiedsontwikkeling

Circulair raakt veel sectorale beleidsonderwerpen. Te vaak is sprake van een sectorale benadering en uitvoering. Zo missen we kansen voor synergie. Alliantie Cirkelregio Utrecht ziet kansen om bij de ruimtelijke inrichting maatregelen voor klimaat-adaptatie, circulaire economie en energietransitie te koppelen. Dit vraagt maatwerk op gebiedsniveau. Het Panorama Nederland dat een aantrekkelijk toekomstperspectief schetst voor de ruimtelijke inrichting van Nederland is een bron van inspiratie.

Wij pleiten voor een nieuw provinciaal programma circulaire gebiedsontwikkeling. Een programma gericht op concrete, circulaire doorbraken (icoonprojecten, living labs) in stedelijke en landelijke gebieden. Maak daarbij onderscheid tussen de (her)inrichtingsfase en gebruiksfase van een gebied. In stedelijk gebied ligt de nadruk op wonen, werken en mobiliteit, in landelijk gebied op landbouw, natuur en recreëren. Doorsnijdende thema's zijn energie, water en gezondheid.

Gemeenten hebben het voortouw bij gebiedsontwikkeling. Regelmatig ontbreekt het aan voldoende capaciteit, organisatievermogen, kennis en procesgeld. Vaak vraagt het sluiten van grondstoffenketens een gemeente-overstijgende aanpak. Provincie Utrecht kan hier het verschil maken. Ze kan zorgen voor een samenwerkingsklimaat, waarin partijen met elkaar en van elkaar leren. De provincie is bekend met deze rol in het Innovatieprogramma Fysieke Leefomgeving (IFL) en het Integrale Gebiedsontwikkeling Programma (IGP). Pak deze rol nu ook vanuit het perspectief van circulariteit. Provincie Utrecht maakt haar ambitie als circulaire koploper waar als ze personele en financiële middelen expliciet richt op icoonprojecten of Living Labs, die het predicaat Circulair Gebiedsontwikkeling verdienen. Onderdeel is het opstellen van circulaire businesscases en projectdossiers gericht op het verkrijgen van aanvullende subsidies (Rijk, Europa) en (innovatieve) financieringsvormen gericht op opschaling.

7 Initieer en ondersteun de ontwikkeling van afvalvrije gebouwen en gebieden

Afval is grondstof dat kan worden hergebruikt. Het sluiten van ketens betekent dat afval (nagenoeg) niet meer bestaat. Afval is nu vaak ongrijpbaar 'verstopt' in een lineaire keten. Alliantie Cirkelregio Utrecht pleit voor het zichtbaar maken van afvalstromen en het bevorderen en ondersteunen van initiatieven die afgedankte materialen en producten opnieuw in de keten brengen, zoals bouwkringloopwinkels, materialenhubs, plasticvrije zones (of gemeenten), gebruik van biobased materialen, repair cafés, bewustwording en aanpassing consumentengedrag, nieuwe circulaire product-marktcombinaties en afvalvrije kantoren.
In de provincie Utrecht zijn al veel initiatieven op het niveau van bedrijven. Door samenwerking op gebiedsniveau is synergie met een hoger circulair rendement mogelijk. Om werkelijk koploper te worden, moeten we intensiveren, opschalen en kennis ontwikkelen. Hier is meer expertise en personele inzet voor nodig om veelbelovende product-marktcombinaties mogelijk te maken. Provincie Utrecht vervult een essentiële rol door kennis, capaciteit, onderzoek, netwerken en procesgelden beschikbaar te stellen.

8 Ontwikkel een provinciale circulaire bouwagenda 2030

In de gebouwde omgeving zijn veel grondstoffen verwerkt. Duurzaam gebruik van bouwmaterialen begint bij circulair ontwerpen en circulair aanbesteden van nieuwbouw, verbouw en renovatie. Provincie Utrecht staat voor een forse nieuwbouwopgave in het komende decennium. De energietransitie vereist forse investeringen in de bestaande woningvoorraad, waarbij decentrale duurzame energieopwekking uitgangspunt is. Daarnaast vraagt vrijkomende en asbesthoudende agrarische bebouwing om een circulair antwoord. Gezien deze immense bouwopgave ligt het voor provincie Utrecht voor de hand flink te investeren in de transitie naar een circulaire bouweconomie. De bouweconomie is namelijk verantwoordelijk voor 50% van het grondstoffenverbruik, 40% van het energieverbruik, 30% van het waterverbruik en 35% van de CO2-uitstoot.

Alliantie Cirkelregio Utrecht pleit ervoor om in het coalitieakkoord als expliciete beleidsopgave op te nemen dat alle nieuwbouw-, verbouw- of renovatieprojecten in de provincie Utrecht (kunnen) worden gerealiseerd op basis van de vijf leidende principes van een circulaire economie (zie onder 1).

In een circulaire topregio is circulair bouwen het nieuwe normaal. Daarin past dat de provincie Utrecht een **provinciale circulaire bouwagenda** 2030 opzet en uitvoert. Een agenda gebaseerd op samenwerkingsafspraken met alle betrokken partijen. Voor marktpartijen is transparantie van de regionale bouwmarkt van belang. Hier moet de provincie de regie nemen. Zij monitort lokale bouwinitiatieven, materiaalstromen, circulariteitseisen en de realisatie ervan. De provincie bevordert samenwerking tussen gemeenten, projectontwikkelaars, corporaties en aannemers op basis van gelijkwaardigheid en wederkerigheid. Gemeenten en provincie kunnen samen het verschil maken door gelijke uitgangspunten te hanteren in de eisen die zij stellen aan circulair bouwen. Optie is de Milieuprestatie Gebouwen (MPG) op te nemen in de provinciale omgevingsverordening en gemeentelijke omgevingsplannen. Daarbij moet maatwerk mogelijk blijven. Een andere optie is onrendabele toppen van circulaire (voorbeeld)projecten aan de voorkant van de aanbesteding mee te nemen, zodat marktpartijen gelijke kansen hebben en worden uitgedaagd.
Wij pleiten voor circulaire financieringsmodellen en financiële incentives (waaronder EU-subsidies) die voor iedereen begrijpelijk en toegankelijk zijn.

9 Richt een regionale versnellingskamer circulaire bouw op

Technisch is circulair bouwen mogelijk. Product-innovaties volgen elkaar snel op en enkele project-ontwikkelaars en aannemers willen graag koploper zijn. Zij voelen echter de tucht van de markt. Te vaak winnen traditionele inschrijvers aanbestedingen. Prijs blijkt dan vaak doorslaggevend criterium. Daarnaast zien we dat beloofde inspanningen voor circulariteit niet altijd worden nagekomen, laat staan gesanctioneerd. Tja, zo gaan we de transitie niet realiseren. Systeemingrepen zijn noodzakelijk. Een *level playing field* met duidelijke criteria en indicatoren voor circulair bouwen is noodzakelijk. Opdrachtgevers moeten circulair bouwen afdwingen door een programma van eisen te formuleren gebaseerd op circulariteit. Financiers moeten hun investeringsbeslissingen baseren op circulaire businesscases, waarin de (blijvende) waarde van bouwmaterialen voor hergebruik wordt verdisconteerd.

De Alliantie Cirkelregio Utrecht pleit voor een regiona- le versnellingskamer circulaire bouw. Professionals uit de lokale praktijk van het bouwproces geven van hieruit actiegerichte adviezen aan concrete (project)initiatieven. Leren door te doen. De versnellingskamer verdiept op projectniveau innovatieve aanpakken met onderzoek en advies. Dat leidt tot versnellen. Provincie Utrecht vervult als relatief onafhankelijk partij een sleutelrol door kennis over circulair aanbesteden te ontwikkelen, ontsluiten en aan te bieden aan gemeenten en opdrachtgevers. De provincie geeft daarbij zelf het goede voorbeeld als *launching customer*. Vijf jaar geleden heeft de provincie het convenant circulair inkopen Utrecht ondertekend, met als inzet minimaal 10% circulair inkoop in 2020. Dat is een goed begin, maar niet (meer) genoeg. Met de regionale versnellingskamer circulaire bouw kunnen wij meer concrete resultaten boeken.